ISSN 1993-1972

ГІСТОРЫЯ
праблемы выкладання

"У дапамогу педагогу"
Серыя

НАВУКОВА-МЕТАДЫЧНЫ ЧАСОПІС 4/2008

Серыя «У дапамогу педагогу»
заснавана ў 1995 годзе

Навукова-метадычны часопіс
Выдаецца з I квартала 1997 года
Рэгістрацыйны № 842
Выходзіць штомесяц са студзеня 2006 г.

ГІСТОРЫЯ
ПРАБЛЕМЫ ВЫКЛАДАННЯ

"У дапамогу педагогу" Серыя

№ 4 (70) ' 2008

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

М. І. МІНЦКІ — галоўны рэдактар, *доктар гістарычных навук*

У. В. ТУГАЙ — першы намеснік галоўнага рэдактара, *доктар гістарычных навук, прафесар*
Н. М. ГАНУШЧАНКА — намеснік галоўнага рэдактара, *кандыдат гістарычных навук*
Л. В. САЛАМАХА — адказны сакратар
І. І. БАГДАНОВІЧ, *кандыдат педагагічных навук*
С. В. ПАНОЎ, *кандыдат педагагічных навук*
С. М. ХОДЗІН, *кандыдат гістарычных навук*
В. М. ШУТАВА, *кандыдат гістарычных навук*
Л. У. ЖЭРКА

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА

У. В. ТУГАЙ — старшыня
М. М. ЗАБАЎСКІ, *доктар гістарычных навук, прафесар*
А. А. КАВАЛЕНЯ, *доктар гістарычных навук, прафесар*
В. А. КАПРАНАВА, *доктар педагагічных навук*
І. В. КАРПЕНКА
Г. А. КОСМАЧ, *доктар гістарычных навук, прафесар*
У. С. КОШАЛЕЎ, *доктар гістарычных навук, прафесар*
М. С. СТАШКЕВІЧ, *доктар гістарычных навук, прафесар*
В. М. ФАМІН, *доктар гістарычных навук, прафесар*
І. І. ЦЫРКУН, *доктар педагагічных навук, прафесар*

Заснавальнік і выдавец —
РУП «Выдавецтва "Адукацыя і выхаванне"»
Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

220070, г. Мінск, вул. Будзённага, 21; тэл.: 297-93-20 (адк. сакратар),
297-93-22 (аддзел маркетынгу), факс: 297-91-49
e-mail: aiv@aiv.by, http://www.aiv.by

ГІСТОРЫЯ
ПРАБЛЕМЫ ВЫКЛАДАННЯ

ТЭОРЫЯ ГІСТАРЫЧНАЙ НАВУКІ

3 **Корзенко Георгий**
Наука Беларуси: формирование и развитие
7 **Багдановіч Іван, Багдановіч Андрэй**
Парагісторыя: шляхі супрацьдзеяння ёй у гістарычнай адукацыі
11 **Шаўчук Ігар**
Навукова-арганізацыйная структура ВНУ БССР (20–30-я гады XX стагоддзя)

ДЫДАКТЫКА І ТЭХНАЛОГІІ

16 **Макеенкова Елена**
Буржуазные реформы 60–70-х годов XIX века в России
19 **Макеенкава Алена**
Беларусь у XVI — першай палове XVIII стагоддзя
23 **Дегтярёва Ольга**
Начало Великой Отечественной войны. Урок по всемирной истории в IX классе
27 **Сурконт Татьяна**
Системное использование кабинета — одно из условий повышения качества образования и воспитания
31 **Лебедзь Міхаіл**
Асновы этнаграфіі Беларусі
35 **Фастович Светлана**
Этапы организации учебно-познавательной деятельности учащихся V класса

МЕТАДЫЧНЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ

46 **Луговцова Светлана, Темушев Степан**
Основы государства и права восточных славян
52 **Ярашэвіч Леанід**
Метадычныя рэкамендацыі па выкарыстанні практыка-арыентаванага падыходу пры падрыхтоўцы вучняў базавай школы да выніковай атэстацыі па гісторыі Беларусі

ДАПАМОЖНЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ

58 **Волкова Ольга**
Женский вопрос на страницах социал-демократических периодических изданий в годы Первой русской революции
62 **Кузюкович Анна**
Государственная политика Беларуси по развитию физической культуры и спорта (1920–1930-е годы)

Для афармлення першай і чацвёртай старонак вокладкі часопіса выкарыстаны ілюстрацыі з кнігі «Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне» (Мінск : Беларусь, 2004. — 230 с.)

© РУП «Выдавецтва "Адукацыя і выхаванне"», 2008
© Вокладка. Р. А. Раманцоў, 2008

Метадычныя рэкамендацыі
па выкарыстанні практыка-арыентаванага падыходу пры падрыхтоўцы вучняў базавай школы да выніковай атэстацыі па гісторыі Беларусі

Леанід Ярашэвіч, настаўнік гісторыі сярэдняй школы № 15 г. Пінска, суіскальнік кафедры культурна-гістарычнай спадчыны Беларусі РІВШ

Дзейнасны падыход да навучання гісторыі Беларусі, які прызнаецца адным з аптымальных сродкаў актывізацыі вучэбна-пазнавальнай дзейнасці школьнікаў, абумоўлівае мэтазгоднасць выкарыстання камбінаванай формы правядзення выніковай атэстацыі. У артыкуле змешчаны метадычныя рэкамендацыі па распрацоўцы і ўжыванні тэстаў і практыка-арыентаваных заданняў разам з традыцыйнай вуснай формай правядзення абавязковага экзамену па гісторыі Беларусі. Дадзены матэрыял актуалізаваны ўвядзеннем дапрофільнай падрыхтоўкі вучняў IX–X класаў, якія вывучаюць гісторыю Беларусі на паглыбленым узроўні.

Уводзіны. Аналіз вуснай формы правядзення выніковай атэстацыі і ацэнкі ведаў і ўменняў вучняў па гісторыі Беларусі за курс базавай школы сведчыць, што ва ўмовах дапрофільнай падрыхтоўкі гэта форма патрабуе аптымізацыі для школьнікаў, якія вывучалі прадмет на паглыбленым узроўні. Важным момантам у працэсе навучання і падрыхтоўкі да экзамену з'яўляецца паступальны характар авалодання факталагічнымі і тэарэтычнымі ведамі — ад лакалізацыі гістарычных падзей у часе і прасторы да ведання розных версій падзей і выказвання ўласных адносін да іх [1, с. 16]. Паўнавартасны кантроль і ацэнку вынікаў вучэбна-пазнавальнай дзейнасці школьнікаў магчыма ажыццяўляць з дапамогай тэставых заданняў, распрацаваных на аснове патрабаванняў адукацыйнага стандарта і зместу дапаможнікаў для VI–X класаў па гісторыі Беларусі. Тэст дазваляе якасна і эфектыўна вызначаць узровень падрыхтоўкі выпускнікоў [2, с. 19].

Асноўная частка. Тэставая форма падрыхтоўкі да экзамену структуравана па ўзроўнях складанасці вучэбнага матэрыялу, якія карэлююцца з узроўнямі засваення зместу ў адпаведнасці з палажэннямі дзесяцібальнай сістэмы ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці школьнікаў [4, с. 30]. Пры выкананні тэставых заданняў ад іх патрабуецца валоданне пераважна факталагічнымі ведамі, у прыватнасці хранагічнымі і картаграфічнымі, што рэалізуецца ў асноўным праз заданні закрытай формы. Такая форма тэстаў адпавядае першым двум узроўням засваення зместу вучэбнага матэрыялу. Авалоданне вучнямі тэарэтычнымі кампанентамі гістарычных ведаў, уменнямі вызначаць прычынна-выніковыя сувязі, сістэматызаваць і абагульняць матэрыял адпавядае трэцяму і чацвёртаму ўзроўням засваення вучэбнага матэрыялу, што рэалізуецца праз тэставыя заданні адкрытай формы [3, с. 89–90].

У якасці прыкладу распрацоўкі комплексу тэставых заданняў выкарыстана экзаменацыйнае пытанне «Культура Беларусі ў X–XIII стст.» у білеце № 4. Уяўляецца мэтазгодным вызначыць узровень патрабаванняў да падрыхтоўкі вучняў па гэтым пытанні.

Першы і другі ўзроўні

Даваць вызначэнне наступных паняццяў: асветнік, мураванае дойлідства, плінфа, фрэска, язычніцтва **(павышаны ўзровень).**

Называць гады і стагоддзі: прыняцця хрысціянства (988); будаўніцтва Сафійскага сабора ў Полацку (XI ст.); жыцця Еўфрасінні Полацкай (XII ст.).

Пералічваць: імёны рэлігійна-асветніцкіх дзеячаў (Еўфрасіння Полацкая, Кірыл Тураўскі); імёны майстроў (Лазар Богша); помнікі пісьменнасці (камяні з надпісамі, берасцяныя граматы, летапісы, рукапісныя кнігі); архітэктурныя помнікі (Полацкі

Сафійскі сабор, Спаса-Еўфрасіннеўская царква, Каложская царква, Камянецкая вежа), помнікі мастацтва (крыж Лазара Богшы).

Паказваць на карце: гарады, дзе былі пабудаваны Сафійскія саборы (Ноўгарад, Кіеў, Полацк).

Трэці ўзровень

Тлумачыць: прычыны пабудовы Сафійскага сабора і Камянецкай вежы; паняцце «стоўпнік»; вынікі рэлігійна-асветніцкай дзейнасці **(павышаны ўзровень).**

Параўноўваць: язычніцтва і хрысціянства; полацкую і гродзенскую архітэктурныя школы **(паглыблены ўзровень).**

Чацвёрты ўзровень

Даваць характарыстыку: асветніцкай дзейнасці Еўфрасінні Полацкай, Кірыла Тураўскага.

Самастойна параўноўваць: Сафійскі сабор у Полацку і Кіеве **(паглыблены ўзровень).**

Пяты ўзровень

Выказваць свае адносіны да: дзейнасці Еўфрасінні Полацкай, Кірыла Тураўскага.

Вызначаць, што: крыж Еўфрасінні Полацкай з'яўляецца гісторыка-культурнай і хрысціянскай святыняй беларускага народа **(павышаны ўзровень);** помнікі пісьменнасці і архітэктуры, шэдэўры мастацтва сведчаць аб развіцці духоўнай культуры беларускіх зямель **(паглыблены ўзровень).**

Комплекс тэставых заданняў можа ўключаць у сабе наступныя пункты (вызначце правільны варыянт адказу):

1. Пачатак распаўсюджвання хрысціянства на беларускіх землях прыпадае на:

а) IX ст.; в) XI–XII стст.;
б) X ст.; г) XIII ст.

2. Адзін з найбольш старажытных помнікаў пісьменства на беларускіх землях:

а) пячатка князя Ізяслава з надпісам;
б) Рагвалодаў камень;
в) касцяны грэбень з літарамі на ім;
г) надпіс на гліняным гаршчку.

3. Горад, дзе ўзнікла першая беларуская епархія:

а) Мінск; в) Полацк;
б) Навagрадак; г) Тураў.

4. Год, калі ўзнікла епархія ў Тураве (павышаны ўзровень):

а) 998 г.; в) 1003 г.;
б) 992 г.; г) 1105 г.

5. Пісьмовыя гістарычныя помнікі на беларускіх землях, на якіх упершыню змешчаны ініцыялы — буквіцы візантыйскага стылю (паглыблены ўзровень):

а) Аршанскае Евангелле;
б) Лаўрышаўскае Евангелле;
в) Аповесць мінулых гадоў;
г) Тураўскае Евангелле.

6. Матэрыялы, якія выкарыстоўваліся для пісьма ў раннім Сярэднявеччы:

а) вашчына; в) папера;
б) бяроста; г) тканіна.

7. Колькасць Барысавых камянёў, якія захаваліся на Беларусі да сённяшняга часу (паглыблены ўзровень):

а) не захавалася ніводнага; в) пяць;
б) тры; г) дзевяць.

8. Горад, у якім знойдзены грэбень з дрэва, на якім паслядоўна размешчаны славянскія літары і які выконваў ролю буквара (павышаны ўзровень):

а) Брэст; в) Мсціслаў;
б) Віцебск; г) Полацк.

9. Горад, у якім знойдзена першая берасцяная грамата на тэрыторыі Беларусі (павышаны ўзровень):

а) Брэст; в) Мсціслаў;
б) Віцебск; г) Полацк.

10. Спецыяльна апрацаваная тонкая скура маладых жывёл, якая ўжывалася для напісання першых кніг:

а) вашчына; в) корд;
б) кенатаф; г) пергамент.

11. Найбольш старажытная гістарычна вядомая рукапісная кніга на Беларусі, якая захавалася да нашых дзён (павышаны ўзровень):

а) Іпацьеўскі летапіс;
б) Полацкае Евангелле;
в) Полацкі летапіс;
г) Тураўскае Евангелле.

12. Запіс падзей у славянскай гісторыі ў храналагічным парадку (па гадах):

а) летапіс; в) сага;
б) хроніка; г) скрыпторый.

13. Перыяд гісторыі Полацкай зямлі, апісаны ў выдатным літаратурным і гістарычным помніку славянскага пісьменства «Слова пра паход Ігаравы» (павышаны ўзровень):

а) існаванне родаплемяннога ладу;
б) княжанне Рагвалода;
в) княжанне Усяслава Чарадзея;
г) «полацкае выгнанне».

14. Выдатны літаратурны гістарычны помнік славянскага пісьменства «Слова

пра паход Ігаравы» датуецца (паглыблены ўзровень):

а) X ст.; в) XII ст.;
б) XI ст.; г) XIII ст.

15. **Надпіс на крыжы Лазара Богшы, зроблены (павышаны ўзровень):**

а) кірыліцай; в) лацініцай;
б) глаголіцай; г) рунічным пісьмом.

16. **Назва пісьмовай гістарычнай крыніцы, у якой князь Усяслаў параўноўваецца з ваўкалакам:**

а) «Аповесць мінулых гадоў»;
б) «Летапісец вялікіх князёў літоўскіх»;
в) «Слова пра паход Ігаравы»;
г) «Руская праўда».

17. **Выдатны асветнік XII ст. на беларускіх землях:**

а) Аўрамій Смаленскі;
б) Францыск Скарына;
в) Кірыл Тураўскі;
г) Кліменцій Смаляціч.

18. **Апякункай і заступніцай Беларусі па хрысціянскіх канонах з'яўляецца:**

а) Рагнеда Рагвалодаўна;
б) Еўфрасіння Полацкая;
в) Саламея Русецкая;
г) Параскева Полацкая.

19. **Архітэктурны стыль, які лёг у аснову культавага будаўніцтва ўсходніх славян (павышаны ўзровень):**

а) гатычны;
б) класіцызм;
в) крыжова-купальны (візантыйскі);
г) раманскі.

20. **Напрамак у мураваным дойлідстве на беларускіх землях у часы ранняга Сярэднявечча (паглыблены ўзровень):**

а) фрэскавы;
б) культавы (рэлігійны);
в) свецкі;
г) палацава-паркавы.

21. **Плінфа ў беларускім мураваным дойлідстве ранняга Сярэднявечча — гэта (павышаны ўзровень):**

а) керамічны сасуд, замураваны ў храмавую сцяну;
б) назва царкоўнага музычнага інструмента;
в) саліст — пеўчы ў храме;
г) шырокая і плоская абпаленая цэгла.

22. **Сафійскі сабор у Полацку быў пабудаваны ў часы кіравання князя:**

а) Ізяслава; в) Таўцівіла;
б) Рагвалода; г) Усяслава Чарадзея.

23. **Колькасць купалоў, якую меў Сафійскі сабор у Полацку (павышаны ўзровень):**

а) дзевяць; в) пяць;
б) сем; г) тры.

24. **Фрэска — гэта:**

а) верхняя галерэя царквы;
б) малюнак вадзянымі фарбамі на сырой тынкоўцы;
в) паўкруглае завяршэнне часткі знешняй тынкоўкі;
г) узор са смальты ці каляровых каменьчыкаў.

25. **Адзіны храм XII ст. на Беларусі, у якім да сённяшняга часу амаль цалкам захаваўся фрэскавы роспіс (павышаны ўзровень):**

а) Барысаглебская царква ў Гродна;
б) Камянецкая вежа;
в) Полацкая Сафія;
г) Спаса-Еўфрасіннеўская царква ў Полацку.

26. **Помнік беларускага дойлідства XIII ст., вядомы пад назвай «данжон» (паглыблены ўзровень):**

а) Камянецкая вежа;
б) Маламажэйкаўская царква-крэпасць;
в) Нясвіжскі палацава-паркавы ансамбль;
г) Спаса-Еўфрасіннеўская царква ў Полацку.

27. **Помнік беларускага дойлідства XII ст., які пабудаваны ў гонар забітых князёў Барыса і Глеба (паглыблены ўзровень):**

а) Каложская царква ў Гродна;
б) Камянецкая вежа на Брэстчыне;
в) Сафійскі сабор у Полацку;
г) Спаская царква ў Полацку.

28. **Архітэктурны стыль у мураваным дойлідстве на беларускіх землях у часы ранняга Сярэднявечча, да якога належыць Камянецкая (Белая) вежа (павышаны ўзровень):**

а) готыка;
б) класіцызм;
в) крыжова-купальны (візантыйскі);
г) раманскі.

29. **Год, у якім быў створаны крыж полацкага майстра Лазара Богшы (павышаны ўзровень):**

а) 982 г.; в) 1161 г.;
б) 1061 г.; г) 1261 г.

30. **Беларускі майстар XX ст., які аднавіў шэдэўр Лазара Богшы — крыж Еўфрасінні Полацкай (павышаны ўзровень):**

а) А. Мальдзіс; в) М. Савіцкі;
б) М. Кузьміч; г) П. Міланега.

Вызначыце правільную паслядоўнасць:

31. а) пачатак хрысціянізацыі ўсходнеславянскіх зямель;
б) утварэнне епархіі ў Полацку;

в) утварэнне епархіі ў Тураве;

г) хрышчэнне ў Кіеве **(паглыблены ўзровень).**

32. а) пачатак хрысціянізацыі ўсходнеславянскіх зямель;

б) пабудова Сафійскага сабора ў Полацку;

в) стварэнне крыжа Еўфрасінні Полацкай;

г) узнікненне першай на Беларусі епархіі **(павышаны ўзровень).**

33. а) будаўніцтва Сафійскага сабора ў Полацку;

б) будаўніцтва Спаса-Еўфрасіннеўскай царквы ў Полацку;

в) першы прыклад мастацтва на ўсходнеславянскіх землях;

г) першы прыклад стоўпніцтва на ўсходнеславянскіх землях **(павышаны ўзровень).**

34. а) жыццё і дзейнасць Еўфрасінні Полацкай;

б) жыццё і дзейнасць Кірыла Тураўскага;

в) жыццё і дзейнасць Рагнеды Рагвалодаўны і Ізяслава;

г) жыццё і дзейнасць Усяслава Чарадзея.

35. а) «Аповесць мінулых гадоў»;

б) надпіс на крыжы Лазара Богшы;

в) «Слова пра паход Ігаравы»;

г) Тураўскае Евангелле **(павышаны ўзровень).**

Суаднясіце элементы двух мностваў:

36.

1) «Аповесць мінулых гадоў»;	а) заклік да яднання і аднаўлення магутнасці ўсходнеславянскіх зямель;
2) «Сказанне пра чын чарнарызца»;	б) пачатак летапісання на ўсходнеславянскіх землях;
3) «Слова пра паход Ігаравы»;	в) прыклад агіяграфічнай літаратуры;
4) Тураўскае Евангелле.	г) прыклад найбольш ранняй з вядомых на Беларусі рукапісных кніг **(паглыблены ўзровень).**

37.

1) апсіда;	а) жывапісны твор малых памераў;
2) мазаіка;	б) малюнак вадзянымі фарбамі на сырой тынкоўцы;
3) мініяцюра;	в) паўкруглае завяршэнне часткі знешняй сцяны будынка;
4) фрэска.	г) узор са смальты ці каляровых каменьчыкаў **(павышаны ўзровень).**

38.

1) Алекса;	а) Барысаглебская царква ў Гродна;
2) Давыд, Тума, Мікула;	б) Белая вежа ў Камянцы;
3) Іаан;	в) Сафійскі сабор ў Полацку;
4) Пётр Міланега.	г) Спаса-Еўфрасіннеўская царква ў Полацку **(паглыблены ўзровень).**

39.

1) абраз;	а) замураваны ў сцяну храма керамічны сасуд, які дазваляў палепшыць акустыку пабудовы;
2) галаснік;	б) майстэрня па перапісцы кніг;
3) плінфа;	в) прыклад станковага жывапісу, прадмет рэлігійнага культу;
4) скрыпторый.	г) шырокая і плоская абпаленая цэгла **(павышаны ўзровень).**

40.

1) Еўфрасіння Полацкая;	а) «Аповесць мінулых гадоў»;
2) Ізяслаў Уладзіміравіч;	б) крыж Лазара Богшы;
3) Нестар;	в) пярсцёнак-сігнет;
4) Усяслаў Чарадзей.	г) Сафійскі сабор у Полацку.

Упішыце паняцці, тэрміны, назвы ці імёны:

41. Агульнанавуковае філасофскае паняцце, якое ў сукупнасці азначае спосабы і вынікі дзейнасці чалавека і грамадства; у перакладзе з латыні — апрацоўка глебы **(павышаны ўзровень):** ________________.

42. Імя епіскапа першай заснаванай у Тураве епархіі **(паглыблены ўзровень):** _____.

43. Імя старажытнага майстра — аўтара шэдэўра ювелірнага мастацтва, зробленага па заказе Еўфрасінні Полацкай: _____.

44. Назва прылады, пры дапамозе якой выдрапваліся літары на берасцяных граматах: _____________.

45. Горад, дзе было створана найранняе Евангелле з тых, што захаваліся на беларускіх землях да сённяшніх часоў **(павышаны ўзровень):** ____________.

Адказы

1. Б	**23.** Б
2. А	**24.** Б
3. В	**25.** Г

4. Г	26. А
5. Г	27. А
6. Б	28. Г
7. Б	29. В
8. А	30. Б
9. Б	31. ГБВА
10. Г	32. АГБВ
11. Г	33. ВАГБ
12. А	34. ВГБА
13. В	35. ГАБВ
14. В	36. 1Б2В3А4Г
15. А	37. 1В2Г3А4Б
16. В	38. 1Б2В3Г4А
17. В	39. 1В2А3Г4Б
18. Б	40. 1Б2В3А4Г
19. В	41. культура
20. Б	42. Фама
21. Г	43. Лазар Богша
22. Г	44. пісáла
	45. Тураў

На трэцяе пытанне білета № 4 для школьнікаў, якія вывучалі гісторыю Беларусі на паглыбленым узроўні, прадугледжваецца выкананне практыка-арыентаванага задання. Вучні павінны прымяніць набытыя гістарычныя веды на практыцы ў знаёмай ці часткова невядомай сітуацыі, а таксама вырашыць пэўныя тыповыя задачы і даць адказы на праблемныя пытанні [5, с. 11–12]. Абапіраючыся на гістарычныя факты, ім неабходна даказаць, што ў гады Вялікай Айчыннай вайны барацьба супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у БССР мела ўсенародны і інтэрнацыянальны характар. У якасці аргументаў мэтазгодна выкарыстаць наступны матэрыял.

Пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі ствараліся і разгортвалі свае дзеянні партызанскія атрады, арганізоўвалася і ўзмацнялася падпольная барацьба. Была створана сетка падпольных партыйных і камсамольскіх арганізацый. Ініцыятыву ў арганізацыі супраціўлення ворагу часта бралі на сябе простыя людзі — радавыя камуністы і беспартыйныя патрыёты.

Ужо на пяты дзень вайны ў Пінскім раёне быў сфарміраваны адзін з першых партызанскіх атрадаў у Беларусі, які ўступіў у бой з захопнікамі. Потым ён пераўтварыўся ў партызанскую брыгаду. Атрад узначальваў Васіль Корж, які ў 1943 г. атрымаў воінскае званне генерал-маёра, а ў наступным годзе стаў Героям Савецкага Саюза.

У першыя дні вайны ў Кастрычніцкім раёне Палескай вобласці быў створаны партызанскі атрад «Чырвоны Кастрычнік», які ўзначаліў Ціхан Бумажкоў, а потым Фёдар Паўлоўскі. Шостага жніўня 1941 г. ім першым з савецкіх партызан прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

У ліпені 1941 г. рабочымі кардоннай фабрыкі ў пасёлку Пудаць Суражскага раёна быў створаны партызанскі атрад пад кіраўніцтвам дырэктара Міная Шмырова. Ён стаў стваральнікам 1-й Беларускай партызанскай брыгады, Героем Савецкага Саюза. За яго галаву фашысты давалі 30 тыс. марак і карову, але здраднікаў не знайшлося. Тады акупанты схапілі чацвёра дзяцей Міная ў якасці заложнікаў і расстралялі. Партызаны адпомсцілі за іх.

Камісарам адной з партызанскіх брыгад стаў Пётр Міронавіч Машэраў, які напярэдадні вайны працаваў настаўнікам фізікі і матэматыкі. Стварыў Расонскае партыйна-камсамольскае падполле. Сакратар Вілейскага падпольнага абкома камсамола. У 26 гадоў стаў Героем Савецкага Саюза.

У ходзе барацьбы з ворагам у канцы 1943 г. партызанам удалося вызваліць і кантраляваць каля 60 % акупіраванай тэрыторыі Беларусі. Тут з'явіліся партызанскія зоны. Разгортвалася так званая рэйкавая вайна — акцыя партызан па масавым разбурэнні чыгунак з мэтай дэзарганізацыі нямецкіх ваенных перавозак.

Дыверсійную дзейнасць на буйным чыгуначным вузле «Орша» разгарнуў былы начальнік паравознага дэпо гэтага вузла Канстанцін Заслонаў, які здолеў уладкавацца да немцаў начальнікам рускіх паравозных брыгад і меў права самастойна набіраць рабочую сілу. Яго людзі рабілі міны, знешне падобныя на кавалкі вугалю. Іх праз вугальныя склады падкідвалі ў паравозныя топкі. Заслонаўцы вывелі са строю больш за 200 паравозаў і пусцілі пад адхон 100 паяздоў.

Актыўна дзейнічала падполле ў Мінску. У 1943 г. падпольшчыкі разам з партызанамі ажыццявілі аперацыю па забойстве гаўляйтэра Беларусі В. Кубэ, падклаўшы яму ў ложак міну. Удзельнікі гэтай аперацыі А. Р. Мазанік, М. Б. Осіпава і Н. В. Траян сталі Героямі Савецкага Саюза. Нямецка-фашысцкія акупанты ахрысцілі Мінск «страляючым горадам». У Віцебску адным з кіраўнікоў партыйнага падполля была Вера Захараўна Харужая, якую восенню 1942 г. арыштавалі і пасля катаванняў забілі.

Мірнае насельніцтва акупіраванай тэрыторыі Беларусі вяло барацьбу супраць захопнікаў. Яны папаўнялі армію партызан людзьмі, забяспечвалі іх адзеннем, прадуктамі і медыкаментамі, клапаціліся аб параненых, збіралі, рамантавалі і перадавалі ў атрады зброю і боепрыпасы, будавалі абарончыя ўмацаванні і аэрадромы, выконвалі ролю сувязных, разведчыкаў і праваднікоў.

Бессмяротны подзвіг здзейснілі жыхары палескай вёскі Навіны (цяпер Салігорскі раён), браты Міхаіл і Іван Цубы. Карнікі ўварваліся ў вёску, схапілі іх і загадалі паказаць дарогу ў партызанскі лагер. Міхаіл Цуба адразу адмовіўся і на вачах брата быў застрэлены. 70-гадовы Іван Цуба завёў фашыстаў у дрыгву. Яму ўдалося перадаць партызанам пра сваё рашэнне праз унука. Фашысты па-зверску забілі патрыёта.

Подзвіг братоў Цубаў паўтарыў 12-гадовы хлопчык Ціхан Баран. Прыкладам для піянераў усёй краіны доўгія часы быў Марат Казей — юны разведчык партызанскай брыгады, якая дзейнічала ў Мінскай вобласці. Падлетак падараваў сябе гранатай, калі апынуўся ў акружэнні ворага. Яму пасмяротна прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. У красавіку 1944 г. здзейсніў подзвіг 17-гадовы падрыўнік Мікалай Гойшык. У час чарговай аперацыі партызанам не ўдалося замініраваць рэйкі. Тады Мікалай кінуўся з мінай пад эшалон з танкамі, гарматамі і жывой сілай ворага. Юная Зіна Партнова стала ўдзельнікам Обальскага камсамольска-маладзёжнага падполля ў Віцебскай вобласці. Пасля выканання чарговага задання яна была схоплена фашыстамі. У час допыту дзяўчына застрэліла нямецкага афіцэра. Ёй пасмяротна прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

З першых дзён акупацыі на барацьбу з ворагам заклікала духавенства. Свяшчэннік Успенскай царквы ў Іванаўскім раёне на Піншчыне айцец Васіль Капычко стаў партызанскім сувязным. Трагічны лёс сваіх прыхаджан, заўжыва спаленых фашыстамі ў 1942 г., падзяліў свяшчэннік Свята-Пакроўскай царквы вёскі Хорастава на Міншчыне Іаан Лойка. Свяшчэннік Свята-Петрапаўлаўскай царквы ў Ружанах на Брэстчыне Іаан Наўроцкі дапамагаў у 1941 г. аперыраваць у будынку царквы параненых савецкіх ваеннапалонных.

Усенародны рух супраціўлення захопнікам, удзельнікамі якога былі 374 тыс. партызан і 70 тыс. падпольшчыкаў, пацвердзіў справядлівы характар Вялікай Айчыннай вайны.

Заключэнне. Вызначэнне дакладных патрабаванняў да ўзроўню падрыхтоўкі вучняў базавай школы па гісторыі Беларусі і выкарыстанне практыка-арыентаваных заданняў школьнікамі, якія вывучалі прадмет на паглыбленым узроўні, дазваляе рэалізаваць дзейнасны падыход да навучання і патрабуе ўдасканалення формаў выніковай атэстацыі. Дапрофільная падрыхтоўка вучняў IX—X класаў абумоўлівае мэтазгоднасць стварэння сістэмы практыка-арыентаваных заданняў, якая ў комплексе з традыцыйнымі сродкамі навучання будзе садзейнічаць фарміраванню спецыяльных гістарычных уменняў і дазволіць у пэўнай ступені забяспечыць праблемна-тэарэтычны ўзровень вывучэння зместу вучэбнага матэрыялу па гісторыі Беларусі.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. *Алексашкина, Л. Н.* Деятельностный подход в изучении истории в школе / Л. А. Алексашкина // Преподавание истории и обществознания в школе. — № 9. — С. 10–20.
2. *Аванесов, В. С.* Форма тестовых заданий: учеб. пособие для учителей школ, лицеев, преподавателей вузов и колледжей / В. С. Аванесов. — 2-е изд., перераб. и расшир. — М. : Центр тестирования, 2005. — 156 с.
3. *Вяземский, Е. Е.* Как сегодня преподавать историю в школе: пособие для учителя / Е. Е. Вяземский, О. Ю. Стрелова. — М. : Просвещение, 2000. — 112 с.
4. *Лозицкий, В. Л.* Развитие творческого мышления школьников с помощью информационных педагогических технологий / В. Л. Лозицкий // Гісторыя: праблемы выкладання. — 2008. — № 1. — С. 25–32.
5. *Паноў, С. В.* Гісторыя Беларусі: рознаўзроўневыя заданні для падрыхтоўкі да экзамену (базавая школа) / С. В. Паноў, Н. М. Ганушчанка. — Мінск : Аверсэв, 2006. — 87 с.